

КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЕКОНОМІЧНИХ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Василь Володимирович КОРНІЄНКО,

*кандидат юридичних наук,
інспектор тренінгового центру
Головного управління Національної
поліції в Луганській області
<http://orcid.org/0000-0002-7682-1281>*

Сучасна банківська сфера дуже динамічно розвивається, і поряд з цим, так само швидко вигадуються нові способи та схеми зловживань у цій сфері. Особливо це помітно в часи нестабільності та слабого контролю за діяльністю фінустанов з боку держави та суспільства. Злочинні акції за цих умов набувають загрозливих масштабів для національної економічної безпеки, що призводить до фінансової нестабільності у державі та банкрутства банківських установ.

Криміналістична характеристика економічних злочинів, що вчиняються у сфері банківської діяльності розглядається нами у вигляді певних технологій злочинного збагачення, у які входять узагальнені дані про типові ознаки обстановки, предмета, суб'єктів і слідів злочинів, механізму злочинної діяльності та взаємозв'язків між її елементами. Злочинні технології мають ознаки структурності, цілісності, інтегративності та ієрархічності.

У своєму широкому дослідженні ми зробили висновок про те, що зловживання у сфері банківської діяльності з'явилися одразу із початком існування самих банків. Концентруючи суми ввірених коштів, банківська діяльність природно виступала і виступає сферою для здійснення розкрадань та інших зловживань як з боку банкірів, так і з боку інших осіб. Сприяє цьому відповідна обстановка, яка складається за тих чи інших умов протягом виникнення та розвитку банківської справи. До обстановки вчинення цих злочинів входить певна сукупність обставин, умов і факторів зовнішнього та внутрішнього характеру, що складаються до, в момент і після вчинення злочину, а саме: а) нормативно-правове регулювання сфери банківської діяльності; б) службове становище працівників, їхні професійні й особисті якості; в) можливості доступу посадових осіб до грошових коштів та інших ресурсів; г) характер, вид та особливості проведення тієї чи іншої фінансової операції, що виконується в банку; д) особливості документообігу, обліку, звітності та контролю за проведенням операцій в банку.

Досліджуючи шлях розвитку банківської системи, зокрема й України, можна стверджувати, що кримінальні правопорушення в ній на кожному з етапів становлення мають багато схожого. Інструментарій вчинення злочинів детермінований тими умовами, в яких функціонує банк. Окремі способи та схеми вчинення корисливих злочинів мають класичний «вигляд», інші – вигадуються у зв'язку з можливостями економічного та технічного розвитку. Гнучкість і пристосовництво з боку зловмисників потребує постійного

моніторингу з боку відповідних органів з метою розробки адекватних заходів протидії.

Технологія злочинного збагачення у банківській сфері поєднує однорідні чи різнорідні підсистеми (компоненти) в єдину систему злочинної поведінки. У якості компонентів виступають: кримінальні правопорушення (основні та допоміжні злочини), предмет злочинного посягання, способи та засоби вчинення злочинів, суб'єкти та мета. Остання є системоутворюючим фактором, яка відображена у сутності основного злочину. До основних злочинів ми відносимо, наприклад, шахрайство, привласнення та розтрата майна та ін. Допоміжні злочини у ланцюгу злочинної поведінки сприяють вчиненню основного злочину або прикриттю злочинної діяльності (службове підроблення, хабарництво, фіктивне підприємництво, легалізація доходів, отриманих злочинним шляхом, тощо).

Предмет злочинних посягань у банківській сфері визначений специфікою статусу банків, як фінансових посередників по акумулюванню, розподілу та перерозподілу капіталу суб'єктів економічних відносин. У якості предмета вчинення основного злочину, як правило виступають: а) безготівкові грошові кошти, що знаходяться на рахунках банку; б) готівкові грошові кошти; цінні папери, акції, облігації внутрішніх державних позик, облігації підприємств, ощадні сертифікати, інвестиційні сертифікати, іпотечні облігації. Предметом вчинення допоміжних злочинів найчастіше виступають документи, які стають об'єктом здійснення підробок, виправлень та інших фальсифікацій, або слугують засобом вчинення злочину. До таких документів відносимо: а) розрахункові документи на паперовій чи електронній основі (платіжні доручення, платіжні вимоги-доручення, чеки, векселі, інкасові доручення тощо); б) документи нормативно-розпорядчого характеру (засновницькі, звітна документація, договори, угоди, накази тощо). Специфічним предметом злочину в окремих випадках виступає банківська інформація, що зберігається на комп'ютерних носіях (конфіденційні дані, програмне забезпечення та ін.).

До спектру об'єктів слідоутворення, що зберегли на собі інформацію про подію злочину в банківській сфері відноситься: 1) документи (бухгалтерського обліку, реєстраційні, засновницькі, господарчо-розпорядчі); 2) предмети (печатки, штампи, зразки бланків тощо); 3) матеріальні цінності (готівкові та безготівкові кошти, їх еквіваленти, в тому числі електронні банківські розрахунки); 4) електронні носії інформації (комп'ютери, жорсткі диски, накопичувачі тощо); 5) пам'ять людей (ідеальні сліди).

Особливе значення для всіх видів злочинів у розглянутій сфері є сліди в документах, котрі можна класифікувати за змістом і які є: 1) предметом злочинного посягання; 2) засобом вчинення злочину; 3) за допомогою яких приховується злочин; 4) що характеризують особу злочинця; 5) що містять інформацію про інші обставини розслідуваної події. При дослідженні документів важливо визначити зв'язок ланок у системі «документ — відображений у ньому факт — виконавець документа».

До суб'єктного складу злочинів, що вчиняються у сфері банківської діяльності переважно включена певна категорія осіб, які мають організаційно-розпорядчі повноваження, адміністративно-господарські обов'язки, або

виконують їх за спеціальними повноваженнями. У своєму дослідженні ми класифікували їх наступним чином: а) представники банківських установ; б) представники суб'єкта господарювання; в) представники органів державної влади, контролю, нагляду та управління (підрозділи Національного банку України, Міністерства фінансів України тощо).

Дослідження організованої злочинної діяльності у банківській сфері вказало, що такі групи розрізняються по кількісному складу, ступеню організованості, рівню підготовки та досвіду. У цьому зв'язку їх можна розподілити на дві класифікаційні групи: 1) ситуативні або не стійкі злочинні об'єднання (групи) (у 62,3 % вивчених справ); 2) стійкі організовані злочинні групи (злочинної організації) (27,7 %).

Наявність актуальної узагальненої інформації про сучасну злочинну діяльність у банківській сфері є дуже важливою для з'ясування механізму вчинення злочину чи окремої групи злочинів у технології злочинного збагачення; сприяє виявленню осіб, причетних до злочину (та їх рольових функцій). Це також дозволить слідчому значно звузити коло підозрюваних у вчиненні злочину, будувати версії та планувати проведення окремих слідчих (розшукових) дій та тактичних операцій.